

ESKİ MİTOLOJİDE ÖLÜMSÜZLÜK TEMASI

ARILANA TÖLENDİ KIZI JAMANKOZOVA*

Çağdaş insan kendi yaşamının sırrını çözmeye ve hayatın niçin verildiğini anlamaya çalışır. Yaşamın mantıksal sonu olan ölümün ne olduğunu öğrenmek ister. Mitlerde halkın belirli bir dünya görüşü ve gerçeklerle ilişkisi ifade edilmiştir. Bu dünya görüşü kendini meydana getiren gerçek dışı kavramlardan uzak doğal olaylarla hayatın gerçek kanunlarını mitlere yansıtır. Bazı milletlerin yaşamı ve ölümü gökyüzündeki ayın doğuşuyla ve kaybolmasıyla bağdaştırmaları tesadüf değildir. Çünkü bunun temelinde insanın gökyüzünü, yani doğayı izlemesi gibi önemli bir hâdise vardır. Geçimini tarımla sağlayan eski milletler ölüp de sonradan dirilen Tanrılar hakkında efsaneler meydana getirmişlerdir. Örneğin Dionis (Yunan), Osiris (Mısır), Adonis (Finike), Attis (Küçük Asya), Mardük (Babil). Bu Tanrılar için düzenlenen dinî törenlerde tanrıların ölümünden duyulan hüznün yerini onların tekrar dirilmesinden dolayı meydana gelen sevince bırakırdı. Efsanelerdeki tanrıların ölüm hadisesi insanın toprağa ekilen buğdayı izlemesiyle ilgilidir. Buğday tanesinin ekilmek üzere toprağa bırakılması ölümü, başak bırakması ise tekrar yaşama dönmeyi simgeler. Yaşam ve ölümün değişiminin sırrını doğadan aramak sadece tarımla uğraşan milletlere has değildir. Geçimi toprağa bağlı olmayan milletler de yıl mevsimlerinin değişimine dayanan dünya görüşleriyle sonbahar ve kışı doğanın ölümü, ilkbahar ve yaz mevsimlerini ise doğanın tekrar dirilmesi olarak algılamışlardır.

Ölümsüzlük efsanesi değişik milletlerle ülkelerin mitlerinde yer almıştır. Söz konusu mitlerde ölümler yaşayabilirler ve aynen yaşayan insanlar gibi davranışlarda bulunurlar. Öldükten sonra tekrar dirilen Tanrılar hakkındaki efsanelerde bir durumdan başka bir duruma geçiş ölüm ve ihya simgeleriyle ifade edilir. Buna ilkel toplumlarda yaygınlık gösteren 'gençlik adaması' töreni örnek olabilir. Söz konusu törene katılanlar cinsi ve yaş özelliklerine göre iki gruba ayrılırlar. Tören esnasında gençlik çağından olgunluğa geçmesi gereken insan önce ölür, sonradan bir olgun insan olarak tekrar yaşama döner. Bu konuda Kazak mitolojisinin araştırmacısı S. Kaskabasov'un şu fikri ilgi çekicidir: "*Eskilerin anlayışında ölüm yok oluş değil, aksine başlangıca dönüştür. Bu anlayışın etkisinin dile yansıtılarak günümüze kadar korunduğunu görüyoruz. Örneğin, Kazaklar bir insan vefat ettiğinde 'kaytıs boldı' (döndü, dönüş yaptı) deyimini kullanırlar.*

* Karaganda Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Kazak Edebiyatı Bölümü, Filoloji Bilim Adayı.

Buna göre ölüm ve insanın vefat etmesi onun başka bir hayata gidişi, geldiği yere veya başlangıç noktaya dönüşü olarak algılanmıştır”

Ölümsüzlük, baki hayat insanın en eski hayalidir ki hiç kimse bu dünyaya veda etmek istemez. Ama varlık ölmek için doğar. Demek ölüm kimsenin karşı gelemeceği bir güçtür. Ölüm ve yaşam hakkındaki en eski efsanelerden biri de *Dede Korkut* ismiyle ilgilidir. Bu efsane bir milletin ölümü yenen sanat hakkındaki derin felsefesi ve harika destanıdır. *Korkut* genel özellikleriyle romantik yapıya sahip medeniyet kahramanıdır. Onun hakkındaki Kazaklar arasında yaygın olan efsanelerde *Dede Korkut* ilk olarak ateşi ve çağdaşlığın diğer unsurlarını bulan tip olarak gösterilir. Güçlülük ve güzellik sıfatlarıyla *Dede Korkut*'un bir medeniyet kahramanı olarak insanlığın hayalî gücünün harika ürünü sayılan Prometelerden hiç de geri olmadığını belirtmek gerekir. *Dede Korkut* insan ruhunun güçlülüğünün simgesidir. Kazak mitolojisindeki *Korkut* kişiliği, insanın yüceliğinin ve insanlığın en yüce menfaati uğruna yaşanan dolu dolu hayatın sembolüdür.

Kazak mitolojisinde yaşama dönme konusunun mevcut olmadığını belirtmek gerekir. İnsanın bir durumdan başka bir duruma geçişi şu üç nedenle gerçekleşir. 1- Kahramanın birisi tarafından cezalandırılması. 2- Bedduaya uğraması 3- Belirli bir tehlikeden kaçışı. İnsanın kendini doğal çevreden ayrı bir varlık olarak kabul etmediği en eski mitlerde ölüm yaşamın mantıksal bir sonu olarak algılanması. Bu mitlerde ölüm, daha sonraki dönemlere ait sevda destanlarındaki trajik çatışmalarda görünen anlamsal yüke sahip değildir. Sadece bir durumdan başka bir duruma geçişi ifade ettiği için ölüm trajedi olarak kabul edilmez. Bundan dolayı Kazakların eski mitolojisine trajik unsurlar mevcut değil diyebiliriz. Bu konuyla ilgili halk edebiyatçısı Mirlan Karatayev şu görüşü ileri sürmüştür. “Göçebe insan doğal ortama bağlı kendi ruh hâlini olumluyla olumsuzluğun, iyilikle kötülüğün, sevinçle hüznün arasındaki çelişkilerle ifade eder. Genç yiğit sevgilisine şu sözlerle hitap eder. “Kaygın kıs, Külkün jaz” (Hüznün kış, gülüşün yaz).

Eski mitlerden sonraki ikinci devir mitlerinde insan kendisine çeviren doğadan ayrı bir varlık olduğunun bilincindedir. Bu mitlerde bir durumdan başka bir duruma geçiş insanın kendi isteği ile değil, belirli bir suç işlemesinden veya tabuyu bozmuş olmasından dolayı gerçekleşir. Kazak mitlerinin kahramanları genelde bedduaya uğradıkları için veya bir tehlikeden korunurken başka bir şeye dönmek zorunda kalırlar. Üstelik Kazak mitolojisinde kahramanlar belirli kurallara karşı geldikleri için cezalandırılırlar. Çok eskilere dayanan bu detay daha sonraki dönemlerdeki Kazak sevda destanlarında da devamını bulmuştur. Örneğin, ‘Kelinşektau’ mitinde toplumun kurallarıyla çelişen davranışları için babası

kız çocuğunu beddua ederek kayaya dönüştürür. Trajik son kahramanın insan toplumundaki kural ve yasaklara uymamasından dolayı meydana gelir. Örneğin “Kozı Korpeş-Bayan Sulu” destanında Karabay ile Sarıbay gibi kahramanlar toplumsal kurallara uymadıkları için cezalandırılırlar. Sarıbay geleneğe göre kutsal sayılan ceylanı vurur ve aniden kendisi de ölür. Irmağa kırmızı dökerek günah işleyen Karabay ise ağır ceza çeker ve sonunda bütün zenginliğinden ayrılarak hayata göz yumar. Kazak mitolojisinde yer alan ‘Yasak-Yasağı bozma-Ceza’ formülü sevdalık destanlarında yaygınlaşarak kahramanların trajik kişiliğe sahip olmasına neden olmuştur. Mitolojide trajedi kanunlarıyla prensiplerinin tam anlamıyla üstünlük sağladığını söylemek zordur. Ama insanlık tarihinin en erken dönemlerinde insanlar birikim ve tecrübelerini kullanarak ölümü anlatmaya çalışmışlardır.

Mitlere özgü keramet, tekrar yaşama dönme veya başka bir dünyaya geçiş gibi unsurlarla insanların yakınlarını kaybetmekten dolayı duydukları acıyı hafifletir. Ama Kazak sevdalık destanlarında ölüm aşkın yüceliğinin ve dünyanın trajik hâlinin ifadesi olarak kabul edilir. Mutsuzluğa uğrayan sevdalılarının mezarında ağaç ve çiçeğin yetişmesi (Kozu Korpeş-Bayan Sulu mezarı) onların arasında yabanî gülün olması dünya folklorunda yaygın olan bir motiftir ki bu motifin kökeni insan yaşamıyla doğanın arasındaki eş değerliliği ifade eden çok eski bir anlayışa dayanır.

Kaynakça

- V.İ., Eremina (1978), “Mif i Narodnaya Pesnya”, Leningrad.
S., Kaskabasov (1992), “Kolıbel iskustva”, Almaty.
Ş., Eleukenov (1987), “Ot Folkloro do Romana - Epopeyi”, Almaty.
M., Karatayev (1993), “Priroda Estetiçeskogo v Kazahskom Geroiçeskom Epose”, Almaty.